کورتەیەک لە ژیانی کارل مارکس و پوختەیەک لە مارکسیسم

(٥)

نووسینی : و . ا . لنین

وەرگێڕانی : ناسر ئەمین نژاد

- **سوسیالیزم**

لە باسەکانی تا ئێستامان بە ئاشکرا دەردەکەوێ کە مارکس بەگشتی و تەنیا لە قانونی حەرەکەتی کۆمەڵگای هاوچەرخەوە ئەو ئەنجامە وەردەگرێ کە گۆڕانی کۆمەڵگای سەرمایەداری بەرەو کۆمەڵێکی سوسیالیستی لەچارنەهاتووە.

کۆمەڵایەتی بوونی کار بنەمای سەرەکی ماددی سەرهەڵدانی لەچارنەهاتووانەی سوسیالیزمە کە بەهەزاران شکڵ و شێوە و بەخێراییەکی رۆژ لە گەڵ رۆژ زیاتر دەچێتە پێش و لەم پەنجا ساڵەی پاش کۆچی دوایی مارکسیش بەتایبەت لە پەرەسەندنی بەرهەمهێنانی گەورە، لە گەشەساندنی "کارتێل"ەکان[١]، سەندیکاکان[٢] و تراستی[3] سەرمایەدارەکان و هەروەها قەبەبونی بارستایی و زۆربونی سەرمایەی ماڵی بەشێوەیەکی بەرچاو خۆدەنوێنێ. پرۆلتاریا کە خۆی پەروەردەی دەستی سەرمایەدارییە ماتۆر و پاڵپەوەنەری فەرهەنگیی و ئەخلاقی ئەو ئاڵوگۆرەیە و بەکردەوە ئەو گۆڕانە (واتە سەرمایەداری بۆ سوسیالیزم) بەئەنجام دەگەیەنێ. یانی ئەرکی ئەم گۆرانکارییە لە

---

[١] ـ کارتێل، واتە دەستەبەندییەک لە نێوان خاوەن پیشەسازییەکان یان بازرگانەکان لە یەک یان چەند وڵاتدا. بەم مانایە بەرینتر و گەورەترە لە «تراست»، چونکا سنوور دەپەڕێنێ و ئاستی جیهانی دەگرێتەوە. کارتل بۆیە دروست دەبێ تا قیمەتەکان یەکدەست بکا، ئەگەر پێویست بوو بەرهەمهێنان ڕابگرێ یان دەستی پێوەبگرێ یاخود گورجێ بکاتەوە. هەروەها چۆنیەتی هێنانە بازاری کەلوپەلەکان کۆنترۆڵ بکات، بازاری فرۆشی بەرهەمەکانیان لە نێو خۆیاندا دابەش بکەن. بوونی کارتێل هەنگاوێکیترە بۆ هەرچی زیاتر مویەپووتکردنی پیشەسازی بچووک و دەرپەڕاندنیان لە بازنەی ڕەوتی بەرهەمهێناندا.(و . کوردی)

[٢] ـ ڕێکخراوێکی پیشەییە بۆ داکۆکی و بەگری لە بەرژەوەندی ئەو چین و توێژانەیە کە ڕێکیان خستووە یان دایانمەزراندووە. سەندیکا سەرەتا لە رەوتی خەباتی کرێکاراندا بۆ داکۆکی لە بەرژەوەندییەکانان و چاکترکردنی هەلومەرجی بژیوو و بەرێچوونیان پێکهاتن. سەرەتا لە ئینگلستان و پاشان لە فەرانسە و ئەمریکا و ئاڵمان و .. هاتنە مەیدان. سەندیکاکان ئەوکاتەی کە هێشتا حیزبی کمەنیست دانەمەزرابوو نەخشێکی گەورەی لە ڕێکخستنی خەباتی سیاسی و ئابووری کرێکاراندا گێڕا، بەڵام پاشان ئەرکە سیاسییەکانیان کەمڕەنگ کرایەوە و زیاتر ئەرکی بەرگری لە بەرژەوەندییە ئابووریەکان و خەبات لە پێناو چاکترکردنی هەلومەرجی ژیانی کرێکارانی گرتە ئەستۆ. دواتریش سەندیکای کارفەرماکانیش پێکهاتن. ئەویش شکڵێکە لە پاوانەکان(ئینحصارات) و بۆ مەبەستی ڕێککەوتن لەسەر چۆنیەتی فرۆشتنی کەلوپەلە بەرهەمهاتووەکان و کڕینی کەرەسەی خاو و یەکدەستکردنی قیمەتەکان و کۆنترۆڵی بازار کەوتنە جموجووڵ.(و. کوردی)

[٣] ـ نەوعێک پاوان، ئینحصار یام مۆنۆپۆلە و لە یەکگرتنی چەندین دامەزراوەی ئابووری سەربەخۆ لەناو وڵاتێکدا پێک دێت. تراست نرخی ئەو کەلوپەلانەی کە لەم دامەزراوانەدا بەرهەم دێن هاوسەنگ و یەکدەست دەکات. دەتوانین بڵێین کە بەجۆرێک ململانێی ناوخۆیان لەنێو دەبەن یان کەمی دەکەنەوە. تراست یەکێکە لە شێوەکانی خۆدەرخستنی سیستمی ئابووری سەرمایەداری. بە پاوانکردنی بازاری کەلوپەلی بەرهەمهاتوو و چۆنیەتی فرۆشینەکەی سەرمایەدارە بچوکەکان و کارگە و شیرکەتە بچوکەکانی بەرهەمهێنان بەرەو ماپەپووتی رادەکێشن و لە بازار وەدەرنان دەنێن. تراستەکان بە کۆنترۆڵی بازاری بەرهەمهێنان دەتوانن هەر نرخێک کە بیانەوێ لەسەر کەلوپەلە بەرهەمهاتووکانی خۆیان دابنێن و بەمجۆرە بازاری مەسرەف و بەرهەمهێنان دەخەنە پاوانی خۆیان. (و. کوردی)

ئەستۆی پرۆلتاریایە. خەباتی پرۆلتاریا لە شکڵ و شێوەی جۆربەجۆر و بەناوەرۆکی هەردەم قوڵتر سەرهەڵدەدا و بەناچار دەبێتە خەباتی سیاسی و لەپێناو بەدەستهێنانی دەسەڵاتی سیاسی لە لایەن پرۆلتاریاوە (دیکتاتۆری پرۆلتاریا) دەچێتە پێش. کۆمەڵایەتی بوونی بەرهەم ناتوانێ بەرەو خاوەنیەتی کۆمەڵگا بەسەر هۆکانی بەرهەمهێناندا نەچێ، یانی بەرەو ئەوە تێپەڕ نەبێ کە خاوەنیەتی لەو کەسانە بسێندرێتەوە کە خەلکانی دیکەیان لە خاوەندارێتی دەخست. بەرزبونەوەی هەرچی زیاتری قازانجبەخشی کار، کەمبونەوەی ماوەی کار و سەرهەڵدانی کاری بەکۆمەڵ و گەشەساندو جێگای بەرهەمهێنانی بچوکی سەرەتایی و پرژوبڵاوی کۆن دەگرێتەوە. ئەمانە هەمویان سەرەتاکانی تێپەڕبونی ڕاستەوخۆ بەرەو خاوەندارێتی کۆمەڵگا بەسەر هۆکانی بەرهەمهێنانن.

سەرمایەداری پێوەندی نێوان کشتوکاڵ و پیشەسازی دەپسێنێ، بەڵام لەهەمان حالیشدا بە گەشەساندنی بەرزی خۆی گەرای نوێ بۆ دامەزراندنی جۆرێکیتر لە پێوەندی بۆ پێکەوە گرێدانی کشتوکاڵ و پیشەسازی لەسەر بناخەی بەکارهێنانی بەدانستەی زانست و رێکخستنی کاری بەکۆمەڵ و ڕەچاوکردنی سیاسەتی نوێی دابەشبونی حەشیمەت بەشێوەیەکی دیکە پێکدەهێنێ، بەجۆرێک کەهەم گوندی تەریک و پەرتەوازە و دابڕاو لەدنیای دەرەوە لەنێو دەچێ، هەم جەمعییەتی چروپڕ و نائاسایی جەماوەری زۆروزەبەند لەشارەکانیشدا نامێنێ. لەگەڵ ئەوانەشدا شێوازە بەرزەکانی سەرمایەداری هاوچەرخ ڕێگا بۆ سەرهەڵدانی شکڵێکی نوێی خاوخێزان، بارودۆخێکی نوێ بۆ ژنان و هەلومەرجی نوێ بۆ پەروەردەکردنی وەچەی نوێی رولەگەشە خۆش دەکات. کاری ژنان و منالان و داروخانی خانەوادەی باب‌مەزنی لەناو کۆمەڵگای هاوچەرخدا و لە لایەن سەرمایەداریەوە بە ناچار شێوەی زۆر ترسناک و هەژاری هێنەر و لەهەمانحالێشدا زۆر بێزراو بە خۆیەوە دەگرێ. لەگەڵ ئەوەشدا پیشەسازی گەورە لە ڕەرتی رێکخستنی بەرهەمهێنانی کۆمەڵایەتی لەدەرەوەی چوارچێوەی خاوخێزاندا دەورێکی بەبڕشت دەدا بە ژنان، مێرمندالان و بەگشتی هەردوو جنسی ژن و پیاو، لەڕاستیدا بەم کارەش بناخەیەکی ئابوری نوێ بۆ قەوارەیەکی بەرزتری خاوخێزان و پێوەندییەکانی نێوان دوو جنس پێک دەهێنێ. ئاشکرایە کە بەنەگۆر زانینی شکڵی ژرمانۆ-مەسیحی خاوخێزان[4]، بەقەدەر بەنەگۆر زانینی قەوارەی کۆنی رومییەکان، یۆنانییەکان یاخود شکڵی رۆژهەڵاتییانە خاوخێزانی بێبنەما و چەوت و ناراستە. دیارە کە ئەم شکڵ و شێوە جۆربەجۆرانە لەپێوەندی پێکرا یەک زنجیرەی مێژوویی گەشەساندن و پێگەیشتن پێکدەهێنن. هەروەها ئەوەش ئاشکرایە کە ئاوێتەکردنی سەرجەمی ئەو کەسانەی کە کاری بەکۆمەڵ دەکەن - لەهەر دوو جنسی ژن و پیاو و لەتەمەنی جۆر بەجۆر- هەرچەند لەشکڵی خۆبەخۆیی و توند و تیژی سەرمایەداری (کە تێیدا کرێکار لە خزمەت ڕەوتی بەرهەم هێناندایە نەک بە پێچەوانە) سەرچاوەی فەساد و کۆیلەتیە، بەڵام لەهەلومەرجی لەبار و موناسبدا دەبێ بەپێچەوانە ببێ بە سەرچاوەی هەڵدان و گەشەی مرۆڤایەتی[٥]. نیزامی فابریکی «گەرای جۆری پەروەردەیی داهاتوو»مان پێنیشان دەدات، «پەروەردەکردن و بارهێنانێک کە بۆ هەموو منالان لە تەمەنێکی تایبەتییەوە کاری بەرهەمهێنەرانە لەگەڵ فێرکردن و وەرزش تێکەڵ دەکات. ئەمە نەتەنیا یەکێک لە ڕێگاکانی بەرزکردنەوەی ئاستی قازانجبەخشی کارە، بەڵکو تاقە ڕێگای بەرهەمهێنانی ئەو ئینسانانەیە کە لەهەمو بارێکەوە پێگەیشتوون و هەڵیانداوە.»[٦]

سوسیالیزمی مارکس هەر لەسەر ئەم بنەڕەتە مێژووئیە مەسەلەکانی پێوەندیدار بە نەتەوە و دەوڵەتیش دەهێنێتە گۆڕێ. ئەم بنەڕەتە مێژووئیە هەر ئەوە نیە کە هەر بە ڕابردوودا بچێتەوە و روونی بکاتەوە، بەڵکو بوێرانە داهاتووش پێشبینی دەکا و بە هەڵسورانی بەکردەوە و بوێرانەی زانستیش هەوڵ بۆ هێنانە دیی ئەو داهاتووە دەدات. نەتەوەکان بەروبومی بەناچاری و شکڵی لەچارنەهاتووی سەردەمی هەڵدانی کۆمەڵایەتی بورژوازیین. پرۆلتاریاش ئەگەر لە «چواچێوەی سنورەکانی نەتەوەیی جێگەی نەگرتبا» و ئەگەر « نەتەوەیی» نەبا، گیانی وەبەر نەدەهات، پێنەدەگەیشت و قەوارەی نەدەگرت. (بەهیچ جۆر مانا و لێکدانەوەی بورژوازی لەم وشانە مەبەست نیە) بەڵام هەڵدانی

---

[٤] ـ مەبەست شێوەی خاوخێزانیی کۆن و سوننەتی کە لە چوارچێوەی داب و ڕەسمی وشکی کۆنەپارێزانەی مەزهەبیدا قەتیس کراوە و ریسای باوکەمەزنی سێبەری خەستی بەسەردا کێشاوە. (و. کوردی)

[٥] ـ بۆ زانیاری زیاتر لەم بابەتە بڕوانە کاپیتاڵ، بەرگی یەکەم، کۆتایی فەسڵی١٣

[٦] ـ کاپیتاڵ، بەرگی یەکەم،کۆتایی فەسڵی١٣

سەرمایەداری بەشێوەیەکی ڕۆژ لە دوای ڕۆژ پتر حەسار و وارشەکانی نەتەوەیی تێکدەشکێنێ و تەریک مانەوەی نەتەوەکان لەنێو دەبات و جێگای لەئاشتی نەهاتویی نەتەوەیی دەدات بە دژایەتییە لە ئاشتی نەهاتووەکانی چینایەتی. هەر بەم هۆیە ئەمە عەینی ڕاستییە ئەگەر بڵێین کرێکاران نیشتمانیان نیە و «هاریکاری و هاوپێوەندی» لانی کەم لە نێوان کرێکارانی وڵاتانی پێشکەوتوو یەکێکە لە سەرەتایی ترین مەرجەکانی ڕزگاربوونی پرۆلتاریا»"[7]

دەوڵەت زۆردارییەکی ڕێکخستەی بە دانستەیە کە دەبوا لە پلەیەکی دیاریکراوی هەڵدانی کۆمەڵگادا سەرهەڵبدا، ئەویش لەو کاتەوە کە کۆمەڵگا بەسەر چینی دژبەیەک دابەش بوو. ئەودەم ئیتر کۆمەڵگا نەیدەتوانی بەبێ «دەسەڵاتی باڵادەست» کە بەرواڵەت لەسەرو چینەکانەوەیە و تاڕادەیەکیش لێی دابڕاوە، درێژە بە ژیانی خۆی بدات. دەوڵەت کە لە جەرگەی دژایەتییە چینایەتییەکان سەری دەرهێناوە دەوڵەتی بەهێزترین چینێکە کە دەسەڵاتی ئابوری هەیە، هەر ئەم چینە بە یارمەتی دەوڵەت (کە هی خۆیەتی) دەتوانێ لە باری سیاسیشەوە باڵادەستی خۆی دابین بکات و لەم ڕێگایەشەوە ئەهرۆم و ئامرازی نوێ بۆ ڕکێفکردن و چەوساندنەوەی چینی زۆرلێکراو بەدەست بهێنێ. دەولەتی هەرە پێشوو بەر لە هەر شتێک دەوڵەتی کۆیلەدارەکان بوو بۆ ڕکێفکردنی کۆیلەکان. دەوڵەتی دەرەبەگایەتیش بنکە و ئۆرگانی خاوەن زەویوزارە گەورەکان و دەرەبەگەکان بوو بۆ ڕکێفکردنی جوتیارانی شەتەکدراو. دەوڵەتی هەڵبژاردەی ئێستاش ئامرازی چەوساندنەوەی کرێکارانە لە لایەن سەرمایەدارەکان.[8] تەنانەت سەربەسترین و پێشکەوتەترین شکڵی دەوڵەتی بورژوایی یان کۆماری دمۆکراسیش هیچ لەو ڕاستییە کەم ناکاتەوە، ئەوە تەنیا لە ڕەنگ و ڕواڵەت و سیما دایە کە جیاوازییان هەیە، دەنا ناوەڕۆک هەر یەکە. (پێوەندی حکومەت بە بۆرس، بەرتیلخۆری ڕاستەوخۆ یان ناڕاستەوخۆی ئەشرافەکان و بڵاوکراوەکان و هیتر)

سوسیالیزم بە نەهێشتنی چینەکان دەوڵەتیش بەرەو نەمان دەبات. ئینگێلس لە کتێبی «ئانتی دورینگ»دا دەنوسێ: «یەکەم هەنگاوێک کە دەوڵەت بە ڕاستی وەک نوێنەری هەمو کۆمەڵگا و بە قازانجی تێکڕای کۆمەڵگا هەڵیدەگرێ ئەوەیە کە خاوەنیەتی بەسەر هۆکانی بەرهەمهێنان لەنێو دەبات، ئەمە لەهەمان حاڵیشدا دوایین هەنگاوی ڕاستەوخۆیەتی کە وەک دەوڵەت هەڵیدەگرێ. لەوەبەدوا ئیتر خۆتێوەردانی دەسەڵاتی دەوڵەتی لە بەشی جیاجیای پێوەندییە کۆمەڵایەتیەکانیدا یەکبەدوای‌یەک شتێکی ناپێویست و زیادە دەبێ و خۆبەخۆ دەپچڕێ. ڕێبەری کردنی ئینسانەکان جێگای خۆی دەدا بە بەڕێوەبردنی ئەشیا و ڕێکوپێککردنی کاروباری ڕەوتی بەرهەمهێنان. دەوڵەت "هەڵناتەکێندرێ" بەڵکو "دەتوێتەوە". کۆمەڵگایەک کە ڕەوتی بەرهەمهێنان لەسەر بناخەی هاوبەشی ئازادانە و یەکسانی بەرهەمهێنەران ڕێک دەخات، ماشینی دەوڵەتی دەخاتە جێگایەک کە لەو ڕۆژەدا شیاویەتی، واتە لە مۆزەخانە و لە پاڵ تەشی و تەوری مەفرەغیدا دایدەنێ»[9] لە کۆتاییشدا جێی خۆیەتی ئیشارەیەکیش بەوە بکەین کە لەروانگەی سوسیالیزمی مارکسەوە وردە جوتیارەکان لە دەورانی «ئەستاندنەوەی خاوەنیەتی لەو کەسانەی کە خەڵکی دیکەیان لە خاوەنیەتی دەخست» چییان لێ بەسەردێت و چۆنیان لەگەڵ دەجوڵێنەوە. دەبێ لێرەدا ئاماژە بە وتەکانی ئەنگێلس بکەین کە بیروڕای مارکس بەیان دەکا و دەنوسێ: «کاتێ ئێمە دەسەڵاتمان بکەوێتە دەست، قەت بیر لەوە ناکەینەوە کە بە زەبروزونگ خاوەنیەتی لە جوتیارانی بچوک بسێنینەوە، جا چ بە قەرەبوکردنەوە، یان نەکردنەوە هیچ فەرق ناکات. بەلام سەبارەت بە گەورە زەویدارەکان ئەمە بە شتێکی پێویست دەزانین. ئەرکی ئێمە سەبارەت بە جوتیارانی بچوک بەر لە هەرشتێک ئەوە دەبێ کە بەرهەمهێنان و خاوەنیەتی تایبەتی ئەوان بگوێزینەوە بەرەو بەرهەمهێنان و خاوەنیەتی هەرەوەزی، ئەمەش نەک بە هانابردنە بەر زەبروزونگ بەڵکو بە ڕێنماییکردن و ڕچەشکاندن و ڕێپیشاندان و پێشنیاری یارمەتیدانی کۆمەڵایەتی بەمەبەستی هێنانەدیی ئەو ئامانجە. بێ گومان ئەوکات هێندە کەرەسە و ئەسبابی

---

[7] - مانیفیستی حیزبی کمۆنیست، لە وەرگێڕاوی فارسیدا،لاپەرەکانی ٩٦و٩٧

[8] - ئینگلس، کتێبی " سەرچاوەی خاوخێزان، خاوەنیەتی تایبەتی و دەوڵەت" کە تێیدا بیروڕاکانی خۆی و مارکس لەم بابەتەوە روون دەکاتەوە.

[9] - ئینگلس، کتێبی سەرچاوەی خاووخێزان، خاوەنیەتی تایبەتی و دەوڵەت.

وامان لەبەردەستدا دەبێ کە بتوانین چاکیەکانی ئەم راگوێزان و تێپەڕبوونە (گۆڕانی خاوەنیەتی تایبەتی بە خاوەنیەتی هەرەوەزی) بسەلمێنین. دەبێ هەر لەئێستاوە ئەم چاکییانەیان بۆ ڕوون بکرێتەوە.[10]

[10] - "مەسەلەی زەوە و زار لە رۆژئاوا" نوسینی ئەنگێلس، لەبڵاوکراوەکانی ئالکسیوا،لاپەڕەی١٧. وەرگێڕدراوە رووسییەکەی چەند هەڵەیەکی تێدایە. دەقی نوسراوەکە لە "نۆیەتسایت"دا هەیە.